

УКРАЇНСЬКІ ТРУДОВІ МІГРАНТИ ТА БІЖЕНЦІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: КОНФЛІКТНІСТЬ МІГРАЦІЙНИХ ПОЛІТИК У СУСПІЛЬСТВАХ МОДЕРНУ

Хом'як А. О.,

викладач кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-6661-4510

andrii.khomiak@gmail.com

Федорченко-Кутуєв П. В.,

доктор соціологічних наук, професор,

завідувач кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-6997-6306

p.kutuev@gmail.com

Коломієць Т. В.,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-2715-7804

tana_kol@ukr.net

У цій статті критично розглядаються та оцінюються теоретичні підходи до такого внутрішньо конфліктного феномену, як міграція, в контексті динаміки модерну.

Стаття присвячена дослідженню сучасних міграційних процесів між Україною та країнами Європи в контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Автори аналізують теоретичні підходи до вивчення міграцій. Зокрема на основі аналізу літератури було показано, що спрощені концепції, такі як теорія «притягнення та відштовхування» не є релевантними для дослідження міграцій українців у країнах Європи. Натомість, автори наголошують на необхідності застосування нових моделей, зокрема, теорії «міграційних прагнень та можливостей». Розглядаються суперечливі ідеологічні підходи до формування міграційних політик європейських країн, зокрема концепції мультикультуралізму та асиміляції.

Особлива увага приділяється специфіці міграційної політики Польщі як однієї з основних країн-реципієнтів українських мігрантів та біженців. Аналізуються успіхи та прогалини інтеграційних стратегій Польщі, зокрема проблема «розтрати мізків» висококваліфікованих працівників з України. Підкреслюється необхідність диференційованого підходу до різних груп мігрантів та залучення регіональних органів влади до розробки міграційної політики.

Стаття також висвітлює гендерний аспект міграційних процесів, зосереджуючись на специфічних викликах, з якими стикаються жінки-біженки з України. Розглядаються проблеми адаптації, збереження культурної ідентичності та подолання внутрішніх конфліктів у новому середовищі. Наголошується на важливості врахування фактору наявності неповнолітніх дітей та літніх родичів у процесі інтеграції жінок-біженок.

Загалом стаття демонструє комплексний підхід до вивчення міграційних процесів, поєднуючи теоретичний аналіз, емпіричні дані та гендерні студії. Автори намагаються розширити теоретико-методологічний апарат досліджень міграції в контексті покращення розуміння динаміки модерну та його конфліктів.

Ключові слова: модерн, модернізація, держава, конфлікти, біженці, міграційна політика ЄС, управління міграцією, міграційні прагнення, міграційні можливості, гендерний аспект міграцій, конфліктність міграційних політик, українські мігранти, інтеграція мігрантів.

Актуальність. Суспільства модерну завжди характеризувалися систематичною та масштабною тенденцією до пересування, тобто міграції, великих мас людей.

Вочевидь пересування великих груп людей завжди супроводжували людську історію. Утім, недарма ми асоціюємо початок нового часу або модерну саме з епохою далекоюжних морських подорожей, які уможливили створення європейських колоніальних імперій. Відтак, мова вже йде не лише про «переселення народів», яким би масштабним воно не було, але і про міграцію індивідів та менших соціальних груп, у тому числі на основі рішень, які приймаються індивідуально, з огляду на індивідуальну мікрораціональність/утилітарність, а не під тиском племінних обставин (наприклад, потрапляння аварів до Європи) або примусу (трансатлантична работорівля). Відтак, феномен міграції у нашому теперішньому розумінні є продуктом становлення «світ-системи модерну / модерної світ-системи».

Такі риси модерного капіталізму, як-от колоніалізм, розвивалися паралельно з міграцією. Населення історично переміщувалося з країн метрополії до периферії, але феноменом другої половини 20 століття стала протилежна тенденція. За словами Антоніу Гутерреша, у його іпостасі Верховного комісара ООН у справах біженців у 2007 році, «Нинішнє століття є часом переміщення людей» (The present century is a time of human displacement). Але це століття головно характеризується рухом мігрантів із країн периферії до метрополії, а якщо скористатися не бінарною типологією Андре Гундера Франка «метрополія-периферія», а тріадою світ-системного аналізу Іммануїла Валлерстайна, то до периферії ми повинні надати ще й напівпериферією, представники якої також прагнуть потрапити до країн ядра (Кутуєв, 2016).

Слова Гутерреша вельми точно відображають поточну ситуацію у світі з міграційними потоками. Необхідно також відзначити, що повномасштабне вторгнення до України спричинило одну з найбільших хвиль міграції з початку Другої світової війни.

Питання міграції, ставлення до мігрантів, їхньої інтеграції у суспільствах-реципієнтах є своєрідним шиболетом на модерність через свою потенційну та актуальну конфліктність. Згадаймо сумнозвісну – тут напрошується влучне англійське слово infamous – промову 1968 року британського політика Еноха Пауела, яка увійшла до історії під назвою «Ріки крові» і змалювала апокаліптичну картину майбутнього Сполученого Королівства саме через міграцію до цієї країни, міграції, яка спричиниться до ситуації панування чорношкірих над білими. Однак через 56 років після цієї промови історія продемонструвала не такі вже й похмурі наслідки міграційних процесів, водночас основні тези цієї промови ще досі присутні у політичних дискусіях щодо міграцій (Atkins J., 2018, p. 368).

Дослідження міграційних потоків з України актуалізує як питання концептуального – якоюсь мірою навіть світоглядного аспекту у контексті ідеологічного виміру динаміки модерну – так і численні прагматичні питання, що стосуються питань вивчення міграційних процесів. Тут і дискусії щодо міграційних політик тих чи тих країн Європи, і методологічні проблеми досліджень міграцій, міграційних траєкторій та міграційного потенціалу¹.

Водночас із початком війни міграції з України набули рис вимушеної міграції і стали найбільш численними вимушеними міграціями з часів Другої світової війни. Так, якщо у 2020 році у світі налічувалось понад 80 млн вимушено переміщених осіб, то станом на середину 2022 року у світі було понад 103 млн вимушено переміщених осіб. Із них 53,2 млн є внутрішньо переміщеними особами і 32,5 млн є біженцями. Згідно з даними агенції ООН з прав біженців, з України зареєстровано понад 5,4 млн біженців. Більше – тільки з Сирійської Арабської Республіки та Венесуели. Згідно з цими даними, в Європі перебуває або перебувало з лютого 2022-го року понад 5 млн осіб. Дослідження міграційних процесів з України в країні Європи може принести не лише інструментальний результат (вдосконалення міграційних політик та створення політики в Україні щодо стримування значних потоків міграцій з України), але може дозволити розширити теоретико-методологічний апарат досліджень міграційних процесів у контексті покращення нашого розуміння динаміки модерну та його конфліктів.

Огляд міграційних досліджень. Більшість досліджень міграційних процесів, особливо трудової міграції, базувались на неокласичній економічній теорії, що люди мігрують до іншої країни з раціональною метою збільшити свої доходи. У соціологічних дослідженнях популярною є теорія відштовхування та притягнення (push-pull). За такого підходу, в країні проживання потенційного

¹ Тут і далі під міграційним потенціалом розуміється здатність / ймовірність людей мігрувати з певної території в силу зовнішніх обставин. Цей потенціал трансформується в здатність мігрувати

мігранта є фактори виштовхування, як-от політична ситуація, низький рівень життя, незадовільний рівень оплати праці та інші.

Значна частина досліджень факторів відштовхування та притягнення зводиться до вимірювання «сили» факторів щодо прийняття рішень про міграцію на основі факторних та регресійних моделей. Прикладом може бути дослідження румунських мігрантів у Польщі, в якому дослідники дійшли до тривіальних висновків про значущість економічних факторів сили притягання румунських мігрантів до Польщі та значної сили політичної ситуації як значної сили для як фактору відштовхування з Румунії (Urbanski M.).

Не зважаючи на те, що ці теорії мають певну пояснювальну силу, вони дають хибне уявлення, що міграційні потоки можна контролювати шляхом зміни факторів відштовхування в суспільстві вибуття та обмежувальної міграційної політики в країнах прибуття. Таким чином, в європейській спільноті соціологів та економістів – дослідників міграційних процесів – ці теорії зазнають критики та відходять на другий план.

Однак, незважаючи на відхід від цих теорій, британська дослідниця міграційних процесів Крістіна Босвелл стверджує, що «економічні методи все ще можуть бути використані, щоби допомогти формалізувати та перевірити теорії, розроблені за допомогою якісних методів дослідження, за умови, що моделі обмежуються поясненням «середньої» або ідеально-типової поведінки конкретних соціальних груп або для індивідів, що мають певні характеристики (Boswell Chr. 2008, 560)».

Більшість досліджень міграцій з України після повномасштабного вторгнення РФ має низку обмежень. По-перше, більшість досліджень акцентують увагу на вимушеній міграції Українців до країн ЄС та інших західних країн, при цьому зменшується роль досліджень трудових міграцій, що були основою переміщення українців до повномасштабного вторгнення. Також більшість досліджень українських вчених обмежується поясненням як економічних мотивів міграцій для українських біженців, так і переваг для ринку праці країн прибуття, як-от Польща (Кравченко, 2022). У таких розвідках часто присутнє спрощене уявлення щодо міграційних процесів, а саме, що трудова міграція як така зникла і її замінила вимушена міграція, яка потім перетікає знову в трудову, оскільки вимушені мігранти в країнах прибуття стають трудовими мігрантами (Кравченко, 2022). Проте таке уявлення про міграційні процеси редукує це складне явище до простої формули: більша оплата праці в країні призначення є основним фактором прийняття міграційних рішень. Поза увагою залишаються, наприклад, біженці, які проживають у країнах Європи певний час і повертаються зойно з'явиться нагода до України, або висококваліфіковані працівники, що дистанційно працюють на українському ринку праці. Водночас ототожнення біженців та економічних мігрантів часто використовується для політичної маніпуляції на цьому фоні. Окрім того, що біженці мають певні громадянські права в країні прибуття, на відміну від трудових мігрантів, населення країн Європи по-різному реагує на біженців та трудових мігрантів. До останніх гірше ставлення, оскільки низькокваліфіковані працівники часто бачать у них суперників на національному ринку праці (Abdelaaty, 2022).

По-друге, комплексна оцінка наслідків та траєкторій міграційних процесів є неможливою, оскільки в Україні відсутні актуальні дані перепису населення України, а також недосконалий облік статистичних даних, тому більшість досліджень міграційних процесів з України базуються на вторинних даних у поєднанні з оцінками. Водночас, на думку українських дослідників, складними є процедури досліджень з опертям на великі дані (Big Data) через проблематичність використання приватної інформації (Лібанова, et al., 2022). Хорватські дослідники доводять, що використання Великих даних, як Google Trends і соціальні мережі (YouTube, Instagram, FB і Twitter), збирають цінну соціально-демографічну інформацію про українських біженців, і що це джерело даних є дуже корисним у ситуації, коли офіційні дані не існують. Водночас головна перевага цього підходу полягає в своєчасній ідентифікації зовнішньої міграції з України, яка може бути використана на основі минулих часових рядів для моделювання прогнозів і створення припущень щодо майбутніх тенденцій. Так, хорватський дослідник Тадо Юрич продемонстрував, що за допомогою аналізу пошукових запитів та даних соціальних мереж, можна правильно спрогнозувати темпи та траєкторії міграцій на кілька місяців раніше за дані вибіркового та статистичного досліджень. Вчений, згідно з підходом Big (Crisis) Data, спрогнозував у 2022 році, що до середини 2023 року Німеччина може очікувати 1,5 млн українських біженців, що згодом збіглося з офіційними даними Євростату (Juric T., 2022). Цей приклад застосування великих даних демонструє потребу у розробці теоретичних моделей для пояснення цих даних, оскільки на темпи та траєкторію міграційних потоків впливають багато факторів, основним з яких є міграційна політика приймаючих країн та країн вибуття мігрантів.

Безумовно, такого роду розвідки необхідні для подальшого розвитку міграційних досліджень в Україні, проте в українських міграційних дослідженнях бракує теоретичного переосмислення міграційних процесів у контексті міграційних політик країн перебування мігрантів. Міграційні процеси завжди є предметом політичних маніпуляцій та дискусій, відповідно, дослідження міграцій діалектично пов'язані

з політикою як країн-донорів мігрантів, так і приймаючих країн. Використання результатів досліджень міграційних процесів повинно мати не лише символічний характер для прийняття рішень, але й бути інструментальним, тобто слугувати підґрунтям для прийняття міграційної політики та інших політик щодо мігрантів (Scholten P., 2018). Таким чином, це актуалізує потребу в систематичному дослідженні міграційних процесів з подальшою рефлексією теоретичних моделей щодо пояснення цих процесів у контексті української міграції. Водночас, вчені підкреслюють недостатність простого вимірювання міграційних показників, але і потребу у забезпеченні теоретичної моделі таких вимірювань (Maude U, 2018).

Теоретична модель міграційних прагнень та можливостей. Нідерландський соціолог Хайн де Хаас намагався довести, що нинішній дослідницький глухий кут у міграційних дослідженнях щодо наслідків міграцій та впливу на останні міграційних політик країн призначення та вибування можна подолати, лише міцно вбудувавши кількісний і якісний, лонгітюдний емпіричний аналіз наслідків політики в більш всеосяжну теоретичну базу макро- і мезорівневих сил, що рухають міжнародну міграцію. Також, дослідник стверджував, що фрагментарні знання з різних дисциплінарних теорій можуть бути інтегровані в одну модель шляхом концептуалізації практично всіх проявів міграції (внутрішньої та міжнародної) як функції можливостей і прагнень мігрувати (deHaas, 2008).

Також, Хаас наголошує на те, що концепція міграційних прагнень розширює поняття міграційної агенції в суб'єктивну сферу. Це усуває центральний недолік функціоналістських та історико-структурних теорій, які неявно припускають, що люди реагують на зовнішні «подразники» досить однаковими – і тому передбачуваними – способами. З цієї точки зору, міграційні прагнення відображають загальні життєві уподобання людей, а також їхні суб'єктивні уявлення про можливості та життя в іншому місці (deHaas, 2021).

Так, теоретична модель прагнень та можливостей набула популярності для пояснення та прогнозування міграційних процесів у дослідженнях західних вчених. Вона, на відміну від досі популярної в Україні моделі притягнення/відштовхування, враховує агентність окремих мігрантів, а не лише детермінованість структурних чинників. Також ця модель враховує міграційну політику країн прибуття мігрантів. Карлінг (2002) вводить модель прагнення/здатності, яка відокремлює формування міграційних прагнень від здатності мігрувати, особливо в контексті обмежувальної імміграційної політики. Naas (2010) застосовує до міграції концепцію розвитку на основі можливостей, наголошуючи на ролі можливостей, прагнень і структур можливостей. Ці дослідження разом підкреслюють важливість урахування чинників як індивідуальних прагнень, так і структурних обмежень у розумінні міграції.

Теоретична модель прагнень та здібностей (aspiration and ability) вперше сформульована Карлінгом ще у 2002 році, щоби пояснити в широкому контексті, чому одні люди мігрують, а інші ні, протягом 20 років міграційних досліджень та дискусій набула своєї популярності. У цій моделі міграційне «прагнення» визначається просто як переконання, що міграція краща, ніж неміграція; воно може змінюватися за ступенем і балансом між вибором і примусом. Серед тих, хто прагне мігрувати, деякі мають здатність це зробити, яка проявляється у їхній фактичній міграції, яку можна спостерігати. Ті, хто не мігрує, поділяються на дві категорії: вимушені немігранти, які мають бажання мігрувати, але не мають змоги, і добровільні немігранти, які залишаються через переконання, що неміграція краща за міграцію. Прагнення до міграції виникає в межах конкретного еміграційного середовища на макrorівні, що охоплює соціальний, економічний і політичний контекст, у якому існують певні соціальні конструкції міграції. Індивідуальні характеристики взаємодіють із цим середовищем, щоб визначити моделі того, хто хоче піти, а хто хоче залишитися. Подібним чином здатність до міграції зумовлена контекстом перешкод і можливостей на макrorівні, який у моделі називається імміграційним інтерфейсом. Інтерфейс містить низку можливих способів міграції відповідно до різних міграційних положень або всупереч їм, наприклад, легальна трудова міграція, возз'єднання сім'ї, міграція з проханням притулку та прострочення візи. Кожен спосіб пов'язаний з різним набором бар'єрів і вимог, що відображається в змінах здатності мігрувати від людини до людини (Carling J. And Schewel K. 2017.).

Також дослідники припускають, що міграційні прагнення не є просто наслідком зовнішніх факторів, як стихійні лиха, політичні переслідування, бідність, різниця в оплаті праці або історично сформовані політичні, економічні та культурні відносини між країнами, але міграційні прагнення також значною мірою залежать від інформації, сприйняття та систем цінностей (Carling, 2013, 2014; De Haas, 2011, 2014). Те, чи виникне в когось бажання переїхати за кордон, частково залежить від інформації або «образів», які він чи вона отримує про потенційні країни призначення, а також від його чи її сприйняття економічної та політичної ситуації в країні відправлення. Важливо, що міграційні прагнення не збігаються з міграційними намірами. Останні стосуються більш конкретних планів людей переїхати за кордон і частково залежать від оцінки «здатності» або «здатності» зробити це з точки зору наявних ресурсів та правових можливостей (Carling, 2013).

Серед досліджень у межах концепцій прагнень-здібностей українських мігрантів за кордоном можна виділити дослідження вчених із Нідерландів та Бельгії, які зосередились на механізмах

формування міграційних прагнень в українських мігрантів. Вони дійшли до висновків, що ті особи, які мають більш часті контакти з членами сім'ї за кордоном, частіше матимуть міграційні прагнення. Однак такої ж кореляції не було виявлено для частоти контактів із друзями, що пов'язано з втратою дружніх відносин при переїзді за кордон (Van Mol, 2017).

У більш нових дослідженнях 2022 року вчені доводять, що прагнення українських мігрантів виходять за межі раціональності і прагнення мігрувати чи залишитись у країні міграції не завжди підкріплені економічними вигодами. На думку польської вченої Бжозовської, прагнення українських мігрантів у Польщі мають складну структуру, яка зумовлена як економічними чинниками, так і політичними та соціальними. Особливо це стосується молодого покоління, яке, незважаючи на низьку винагороду за свою оплату та низький соціальний статус у країні перебування, залишається в країні (Bzozowska, A., 2022). Це, своєю чергою, підкреслює складність феномену української міграції. У цьому контексті доцільно згадати Веберову концепцію протестантської етики, яка протиставляє моделі поведінки, притаманні традиційному та модерному соціуму відповідно (ідеться про аналітичні категорії, що слугують орієнтиром для нашого дискурсу).

Міграційна політика країн Європи: витоки конфліктності. Витоки конфліктності міграційної політики країн Європи містяться у декількох суперечливих концепціях та ідейно-теоретичних підходах, що слугують підґрунтям для формування міграційних практик. Одна з найбільш помітних таких суперечностей лежить в площині ідеологічного конфлікту між ідейно-теоретичним підходом мультикультуралізму та асиміляції.

Концепція асиміляції активно конструювалась у 70-х–80-х роках ХХ сторіччя (хоча має своє коріння ще у добі колоніалізму, див. (Leffel, L., 2016)), коли країни західної Європи зіштовхнулись з наслідками явища трудової міграції, спричиненими світовими війнами та руйнуванням європейських колоніальних імперій паралельно зі зростанням держави загального добробуту (інформативний огляд трансформацій ідеології міграційної політики у Франції до початку 2000-х років можна знайти тут: (Hollifield, J. et al., 2016))

Після Другої світової війни західноєвропейські країни відкрили можливості для масової міграції жителів своїх колоній, а потім колишніх колоній, які поставляли дешеву робочу силу та займали місця у рамках економічної сфери, які ставали все менш привабливими для найманої робочої сили зі статусом громадян західноєвропейських держав (сільське господарство, хімічна промисловість, комунальне господарство, легка промисловість). Під асиміляцією, в соціологічному розумінні, розуміють процес уподібнення, під час якого меншість (наприклад, етнічна, расова, соціальна, конфесійна) адаптується до цінностей та норм поведінки, які домінують у більшості. Однак, зі збільшенням кількості мігрантів, все більш помітними ставали тенденції, протилежні асиміляції, спрямовані на збереження культурної ідентичності та самобутності. Ці тенденції знайшли своє втілення у концепції мультикультуралізму (Waters et al., 2005).

Мультикультуралізм можна розглядати як продукт модернізаційно-глобалізаційних процесів, що пропагує ідею децентралізації та відсутності домінуючих культурних та ціннісних норм і систем. У вивченні соціокультурної продуктивності явища міграції, важливим є підхід мультикультуралізму як світоглядного принципу, згідно з яким учасники усіх культур у сучасному глобалізованому світі є рівноцінними, тому можуть та повинні залучатися до толерантного діалогу. Мультикультуралізм відмовляється від етноцентризму і підтримує ідею культурного та соціального релятивізму, а також сприйняття різноманітності систем.

Мультикультуралізм як ідейно-теоретичне підґрунтя формування міграційних політик європейських країн, підкреслив потребу не лише у вирішенні проблеми соціокультурного протистояння між представниками приймаючих суспільств та мігрантами, але й у необхідності розробки ефективної стратегії інтеграції мігрантів, за умови збереження культурно-національної ідентичності європейців.

Однією із спроб формування такої ефективної стратегії є концептуальна побудова K. V. Vagoah, J. Mangan, що спираючись на приклад американського досвіду, розглядає ідею «плавильного котла» як часткову асиміляцію з попередніми умовами: новоприбулі прийняли мову, дотримувалися закону та робили економічний внесок у приймаючу країну, водночас вільно дотримуючись звичаїв і традицій, якщо вони вважалися сумісними з усталеними основними цінностями приймаючої країни. На практиці, мова йде про пізніший тип системи, який виник у низці європейських країн. Основна проблема цієї системи полягає в тому, що асиміляція будь-якого виміру є результатом взаємодії двох факторів, які можуть не збігатися або бути взаємовиключними: структурної асиміляції та культурної асиміляції. Структурна асиміляція вимірює ступінь участі груп та окремих осіб у суспільстві, в основному, на інституційному рівні. Культурна асиміляція пов'язана з процесом ціннісної орієнтації та ідентифікації іммігрантів. На думку дослідників, можна брати участь у життєдіяльності суспільства у структурному сенсі, не змінюючи основних цінностей і орієнтацій. Наприклад, мусульмани можуть і беруть активну участь у житті французького суспільства, але не обов'язково приймають

основні цінності французького способу життя. Втім, існувала віра в те, що участь в інституційному житті породить ототожнення з поглядами та цінностями більшості. Це усвідомлення призвело до того, що деякі країни відмовилися від спроб асиміляції та просували запровадження політики, яка допускає окремий розвиток у рамках загальної інституційної, правової та економічної рамки. Таким чином, уникаючи крайнощів у розгляді проявів мультикультуралізму як природного розширення ліберальної демократії та демократичних цінностей толерантності і поваги до різноманітності, з одного боку, та домінуванням групи над індивідом як загрозу ліберально-демократичним цінностям, з іншого боку, дослідники вводять т.зв. «середній погляд» на мультикультуралізм. «Середній погляд» бачить мультикультуралізм або принаймні визнання та толерантність різноманітних форм культурного самовираження як єдино можливий спосіб для західних націй впоратися з проблемами, викликаними глобалізацією, масовою імміграцією та зростанням сили і гучності голосів етнічних меншин в межах своїх кордонів (K. V. Borgoah, J. Mangan, 2009).

Іншою віссю формування конфліктності міграційних політик є дві базові концепції аналізу міграційних процесів: теорія притягнення та відштовхування та теорія можливостей і прагнень, проаналізовані авторами в попередньому розділі.

Карлінг (Carling J., 2002) стверджував, що найбільшими перешкодами для міграції часто є обмежувальна імміграційна політика, особливо для тих, хто бажає мігрувати з бідної країни до заможнішої. Імміграційна політика неоднаково застосовується до різних соціальних груп або класів. Власне, у сьогоденному світі західного модерну ми бачимо, що дебати щодо міграційної політики та сприйняття її ефективності виборцями стають одним із визначальних факторів визначення переможців виборів. Напевно, найбільш промовистим прикладом є ситуація в США, що склалася з нелегальною міграцією через кордон між Мексикою та США і спричинила до впливу дискусії про внутрішню міграційну політику на зовнішню політику Америки, першочергово, у питанні про надання допомоги Україні.

У цьому контексті варто звернути увагу на міграційну політику країн Європи щодо мігрантів. Так, усупереч загально поширеній думці, що європейські країни обмежують міграційний рух до своїх країн, дослідження показують, «що міграційні режими не стали більш обмежувальними, а навпаки, стали більш складними через диференціацію політичних інструментів і зростаючий наголос на критеріях навичок як інструменту відбору мігрантів. Дедалі більше міграційна політика спрямована на те, щоб впливати на вибір, а не на обсяги міграції. Іншими словами, незважаючи на політичну риторику, зосереджену на обмеженні кількості мігрантів, що прибувають, справжньою метою більшості міграційних політик є збільшення можливостей держав контролювати, кому дозволено іммігрувати» (deNaas et al. 2018, p.365). Іншими словами, дослідники вказують на те, що основним критерієм відбору мігрантів у межах національних політик стали не національність та раса, а навички мігрантів та їхній соціальний статус.

Вагомим фактором реалізації міграційних прагнень, відповідно до можливостей, не залежно від типів міграційних процесів, є міграційна політика приймаючих країн. Водночас, простежується певний діалектичний зв'язок між міграційною політикою та громадською думкою країн Європи (Хом'як А., 2019).

Це твердження може бути релевантним для українських біженців, які після 22 лютого 2022 року були вимушені покинути Україну. Так, згідно з опитуванням Центру економічних стратегій, більшість українських біженців у країнах Європи мають вищу освіту і не працюють за фахом (Центр соціальних та економічних досліджень, 2023).

Однак цікавим моментом є те, що 33% українських біженців офіційно працевлаштовані, разом з тим лише 22% внутрішньо переміщених осіб після 24 лютого 2022 року (надалі ВПО) в Україні є офіційно працевлаштованими, згідно з даними УВКБ ООН (Центр соціальних та економічних досліджень, 2023). Незважаючи на таку відмінність, така значна кількість працевлаштованих українських біженців може свідчити про успішну інтеграційну політику країн прибуття. Водночас ця політика має свої відмінності в різних країнах.

Згідно з даними Європейської комісії, найбільшу кількість осіб, які скористалися тимчасовим захистом ЄС станом на 2023 рік, приймає Німеччина (1 175 695 осіб, що становить 28% від загальної кількості українських біженців), за нею йде Польща з 960 550 особами, що складає 23% від загальної кількості (European Commission, 2023). Водночас Польща є певним транзитним пунктом для мігрантів та шукачів притулку з різними міграційними прагненнями. Тому в цій статті особливу увагу приділено саме міграційній політиці Польщі.

Так, польські дослідники зазначають, що, на відміну від попередніх хвиль вимушеної міграції, українським біженцям майже одразу дозволили вийти на польський ринок праці. Особливостями працевлаштування біженців з України в Польщі є невідповідність наявності вищої освіти у більшості та працевлаштування на низькокваліфікованих посадах. На противагу цьому, автори наводять

приклад успішної міграційної політики Німеччини протягом 1990-х років для біженців із країн колишньої Югославії. Вона полягала в забезпеченні робочими місцями мігрантам відповідно до їх навичок та освіти, і в довгостроковій перспективі це мало позитивні наслідки для економічних взаємовідносин між Німеччиною та країнами колишньої Югославії після повернення мігрантів до цих країн. Водночас автори зазначають, що для Польщі цей сценарій малоімовірний, оскільки бракує державних програм розвитку мови та адаптації біженців до польського ринку праці (Gromadzki, J., & Lewandowski, P., 2022 р. 39).

Із цією думкою погоджуються й інші польські дослідники, які стверджують, що ключовим фактором інтеграції українських біженців у польське суспільство є їхня економічна інтеграція, яка станом на кінець 2022 року була успішною через недостатність на ринку праці низькокваліфікованих робітників. Проте на шляху інтеграції українців стоїть кілька перешкод, серед яких основними є проблеми з житлом, мовний бар'єр та догляд за дітьми (зважаючи на переважну кількість жінок з дітьми). Водночас у майбутньому прихильність поляків до українців може змінитись (Duszczuk, M., Górny, A et al, 2023).

Ще до повномасштабного вторгнення РФ, актуалізувалося питання "розтрати мізків" (brain waste), яке полягає в тому, що висококваліфіковані робітники з України працюють на низькокваліфікованих роботах у Польщі та країнах Європи. Це призводить до того, що мігранти втрачають свою кваліфікацію. Згідно з дослідженням, висококваліфікованих мігрантів у Польщі у 2021 році роботодавці та держава неналежним чином оцінюють кваліфікацію мігрантів з України (Kubiciel – Lodzińska et al., 2023). Дослідники підкреслюють, що при офіційній реєстрації мігрантів з України не реєструється кваліфікація та освіта, це призводить до того, що міграційна політика Польщі уніфікована та не враховує можливості українців при інтеграції цих мігрантів. Тож дослідники наголошують на вдосконаленні міграційної політики та інституційній підтримці щодо економічної інтеграції українських мігрантів із високою кваліфікацією та вищою освітою (Kubiciel – Lodzińska et al., 2023, р. 279).

Водночас із початком повномасштабного вторгнення в Україну уряд Польщі зняв бюрократичні обмеження для реєстрації та ведення бізнесу українцями, що є позитивним прикладом інтеграційної стратегії для українського бізнесу в Європі. Красномовними є дані щодо зареєстрованих українських підприємств у Польщі. За 2022-2023 роки в Польщі було зареєстровано 48 464 українських осіб-підприємців, із них за 2023 рік було зареєстровано 30 325 українських підприємств. За даними авторитетного польського видання *Rzeczpospolita* кількість реєстрацій українських підприємств становить 10% від усіх зареєстрованих підприємств за цей час (*Українці coraz chętniej zakładają firmy w Polsce*, 2023). Проте ці дані не показують на диференціацію підприємств нових та релокованих на територію Польщі. Водночас дослідники переміщеного українського бізнесу внаслідок військових дій стверджують, що в Україні «уряд продемонстрував проактивний підхід, швидко запустивши програму переселення, однак регіональні органи влади надали більш ефективні заходи допомоги» (Lavreniuk V., et al., 2023, р. 567). І внаслідок цього релокація за кордон для українського бізнесу є радикальною стратегією. Що є свідченням про запит на людський капітал з України на польському ринку праці

Так, після 24 лютого 2022 року польський уряд прийняв закон про допомогу громадянам України, згідно з яким громадяни України можуть перебувати в Польщі протягом 18 місяців з 24 лютого (з подальшим продовженням цього терміну) з гарантованим доступом до ринку праці. Крім того, згідно з цим законом громадяни України можуть здійснювати господарську діяльність на території Польщі на тих же принципах, що й громадяни Польщі, за умови отримання національного ідентифікаційного номера.

Дослідники з Польщі на невеликій вибірці українських мігрантів в Опольському воєводстві намагались порівняти соціально-демографічні характеристики та мотиви довоєнних мігрантів з України та біженців (Kubiciel-Lodzińska, S, et al., 2023). Отримані дані свідчать про те, що більшість українських мігрантів є економічно активними, займаючись переважно простою, низькокваліфікованою працею, незважаючи на те, що значна частина має кваліфікацію фахівців. Примітно, що біженці стикаються з серйозними мовними бар'єрами та бар'єрами на ринку праці, що призводить до "розтрати мізків", коли їхні компетенції залишаються невикористаними. Також висновки в цьому дослідженні підтверджують висновки інших дослідників, що різні групи українських мігрантів мають відмінні навички, причому довоєнні мігранти включали переважно працюючих чоловіків із різними професійними знаннями, тоді як більшість біженців представлені молодими освіченими жінками, часто в таких критичних секторах, як охорона здоров'я. Водночас дослідники наголошують на необхідності посилення регіонального рівня у підтримці інтеграції українських мігрантів. Примітним є те, що довоєнні мігранти потребують підтримки в легалізації місця проживання, тоді як біженці користуються програмами, орієнтованими на ринок праці, як-от професійне навчання та консультування з питань кар'єри (Kubiciel-Lodzińska, S, et al., 2023).

Насправді, думка про те, що міграційна політика в Польщі не повинна обмежуватись лише національним чи наднаціональним рівнем (ООН, директиви ЄС, МОМ), не є новою для польських

дослідників. Так, ще у 2008 році проаналізовано міграційну політику 4-х польських міст щодо мігрантів і дійшов висновків, що польські міста повинні формувати свої інтеграційні політики, які будуть більш актуальними щодо тих викликів, які постають перед польським суспільством, коли збільшуються міграційні потоки (Szpak 2019).

Арне Німан стверджує, що міграційну політику можна визначити як сукупність усіх формалізованих інструментів ЄС, що включає внутрішню міграційну політику, політику ЄС щодо трудової міграції для громадян третіх країн і політику щодо нелегальних мігрантів, як-от директива про повернення. Окрім формальної міграційної політики ЄС, автор виділяє ще міграційне управління, яке полягає в тому, що треті країни, реагуючи на політику ЄС, приймаючи її або всупереч їй, формують свою власну міграційну політику (Niemann A., Zaun N., 2023, p. 2975).

Водночас політика ЄС щодо міграції є диверсифікованою відповідно до країн походження мігрантів. Так Філіп Штуц зазначає, що ЄС прагне співпрацювати з третіми країнами, які є демократичними та економічно тісно переплетеними з ЄС і з тими країнами, які намагаються вступити до Європейського Союзу, і що насамперед ці фактори є основними каталізаторами відносин в управлінні міграційними потоками, а не кількість міграцій (Stutz 2023).

Гендерний аспект міграційних процесів. Дослідження гендерних політик європейських країн видається нам неповним без урахування гендерних аспектів міграційних процесів. Відповідно до оприлюднених Європейською Комісією у грудні 2023 року в Atlas of Migration даних, станом на серпень 2023 року, після початку російської агресії, майже 4,2 мільйона громадян України використали статус тимчасового захисту на території країн ЄС. Жінки становили 63% з цієї кількості, що складає 2,6 мільйона осіб. (European Commission, 2023).

Слід відмітити, що дослідження гендерних аспектів міграції (фемінізації міграційних потоків) були актуальними ще до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Josephine Andrews, Jakub Isanski, Marek Nowak, Victoriya Sereda, Alexandra Vacroux, Hanna Vakhitova відмічають, що жінки-біженки є одними з найбільш уразливих категорій мігрантів. Вони можуть бути жертвами насильства, іноді систематичного, включаючи зґвалтування та сімейне насильство, тому часто мігрують зі своїми дітьми. Через доволі низький статус жінок і дівчат у рідній країні, їм часто не вистачає матеріальних засобів для мандрівки, вони можуть недостатньо знати про свої права або не мати навичок для завершення необхідного бюрократичного процесу реєстрації в приймаючих країнах. Тому, напередодні повномасштабного вторгнення Росії в Україну, дослідження фемінізації міграційних потоків з різних країн (включно з Україною) були зосереджені, переважно, на змінах форм зайнятості та демографічних тенденціях в країнах прибуття. Пізніше фокус змістився на аналіз специфічного гендерного досвіду жінок-мігранток. Значна увага приділялась дослідженням ризиків торгівлі людьми, з яким стикалися ці жінки. Зважаючи на досвід українських біженок, на яких вплинуло повномасштабне вторгнення Росії в Україну, стає зрозуміло, що варто змінити концепцію дослідження фемінізації вимушеної міграції, щоб включити міграцію, спричинену колективними подіями, такими як війна та інші форми групового насильства. Вимушена міграція під час війни значно відрізняється від міграції, описаної в контексті індивідуальних або структурно-правових умов. У певному сенсі, самосвідомість вимушених мігрантів створює масовий ситуативний контекст, запускає соціальний процес, який змінює жінок (Andrews J., et al., 2023).

Повномасштабне вторгнення росії в Україну та, як наслідок, ускладнення перетину кордонів для чоловіків у зв'язку з мобілізаційними процесами, значною мірою вплинуло на посилення вимушеної міграції жінок. Часто жінки виявлялися не готовими до вимушеного переміщення, спричиненого військовими діями на території їхніх громад і погоджувалися на такі кроки під певним тиском чоловіків (синів). Наприклад, 72-річна жінка, яка приїхала до Німеччини, так описала те, що трапилось в її родині: «Він [мій син] приєднався до територіальної оборони. Він прийшов і сказав нам: «пакуйте речі і тікайте!» Я почала плакати. Куди? Ми з дочкою дуже не хотіли йти. Ми там нічого не знаємо (Andrews J., et al., 2023). Така неготовність, незнання законодавства та особливостей перебування у приймаючих країнах, значно ускладнила процес адаптації жінок-біженок.

Говорячи про адаптацію жінок-біженок як про соціокультурний процес, варто звернутися до ідей відомого дослідника Джона Беррі. Він говорить про два ключові виміри, за допомогою яких індивіди та групи сприймають, різною мірою, культуру приймаючого суспільства або зберігають свою оригінальну культуру (вимір 1) і взаємодіють із населенням приймаючої країни (вимір 2). Комбінація цих вимірів призводить до чотирьох різних стратегій акультурації: інтеграція (збереження самобутньої культури при прийнятті ключових аспектів приймаючої культури та взаємодії з приймаючим населенням); асиміляція (відмова від оригінальної культури, прийняття культури приймаючої сторони та взаємодія з населенням приймаючої країни); відокремлення (зберігати оригінальну культуру без прийняття культури приймаючої сторони та мало взаємодії з населенням приймаючої країни); та маргіналізація (відкидають як культуру, що приймає, так і власну культуру, та не взаємодіють із

населенням, що приймає). Це також взаємний процес, у якому приймаючі суспільства адаптуються до нових іммігрантів. На успішну адаптацію може вплинути багато речей, але важливим фактором є ставлення і установки членів приймаючого суспільства. Поведінка, що виникає внаслідок цих установок, наприклад, включення або виключення іммігрантів із повсякденного життя, відіграє велику роль у визначенні того, наскільки добре іммігрант або група адаптуються. (Berry, 2005). Як бачимо, однією з найпродуктивніших є стратегія інтеграції, яка не завжди може бути реалізована у контексті вимушеної міграції більшості українських жінок, оскільки існує мовний бар'єр, що унеможливорює ефективну взаємодію з приймаючим суспільством.

Хоча є й позитивні для нас наслідки фемінізації міграційних потоків, серед яких можна відмітити результати попередніх досліджень громадян по залученню та соціальній інтеграції біженців у Німеччині. Дослідження показують, що жінки-біженки, як правило, більше залучені до різноманітних видів діяльності, які пропонують приймаючі громади, включаючи дозвілля, уроки мови, уроки спорту та мистецтва, консультації з побутових питань.

Ця діяльність не лише допомагає їм легалізуватись та отримувати соціальні виплати швидше, але і сприяє створенню нових соціальних мереж і практиці формування нових зв'язків через неформальні взаємодії. Таким чином, фемінізація українського переміщення могла створити додатковий ґрунт для солідарності та взаємодії з приймаючими громадами. (Andrews J., et al., 2023).

Загалом, говорячи про гендерні аспекти міграційних процесів, дослідники відмічають внутрішню напругу, спричинену фактором наявності неповнолітніх дітей, які стають ключовими чинниками при виборі стратегій адаптації у приймаючій країні. Часто неможливість влаштувати дитину у дитячий садочок стає вагомим перешкодою для виходу на ринок праці та фундаментом для розуміння проблем, пов'язаних із підвищенням рівня конфліктогенів, що виникають у поведінці жінок-біженок з України. Такий контекст важливий для аналізу соціальних конфліктів у спільнотах, а також внутрішньо-особистісних проблем. Останні стають особливо гострими для жінок-біженок у процесі набуття нової ідентичності та зусиль збереження наявної, яка сформувалася історично. Це породжує широкий спектр питань щодо культурної, економічної та соціальної адаптації. Нашим співвітчизникам доводиться долати ці випробування неодноразово.

У такій ситуації у значній кількості біженок, що мають неповнолітніх дітей та літніх родичів, відбулося певне зміщення акцентів гендерних ролей, що проявилось у трансформації від "професійних" ролей, що дозволяли самореалізуватися у публічній сфері, до традиційної ролі "матері", замкненої на сімейній приватній сфері. Піклування про рідних, їх захист та безпека стали для них провідними причинами вимушеної міграції, тому біженки займають специфічну соціальну нішу у структурі міграційних процесів. Ця ніша обумовлює дещо різновекторні інтенції: з одного боку, біженки з України змушені пристосовуватися до нових умов перебування, здобувати нові навички та компетенції відповідно до викликів адаптації, що дадуть можливість будувати плани, нести відповідальність за дітей і літніх родичів, мати адекватну психоемоційну форму для оптимального функціонування у приймаючих суспільствах. З іншого боку, це супроводжується стресом через втрату звичних побутових та професійних зв'язків, а також соціального та культурного капіталу. Така ситуація спричиняє внутрішню напругу, яка неминуче впливає на успішність адаптації.

Висновки. У статті розглянуто міграційні процеси в контексті динаміки модерну та конфліктності, пов'язаної з міграційними політиками країн Європи. Було проаналізовано теоретичні підходи до вивчення міграції, зокрема теорію «притягнення і відштовхування» та концепцію «міграційних прагнень і можливостей». Остання видається більш релевантною для пояснення сучасних міграційних процесів, у тому числі вимушеної міграції українців після повномасштабного вторгнення Росії.

Аналізуючи міграційну політику країн Європи та акцентуючи увагу на досвіді Польщі, можна зробити висновки, що політика, яка спирається на засади концептуального підходу прагнень і можливостей, позитивно впливає на ефективну інтеграцію біженців та мігрантів. На жаль, в Україні немає чіткої стратегії повернення українських мігрантів з-за кордону, яка би врахувала можливості та прагнення самих мігрантів в Україні відповідно до їх соціального та символічного капіталів. І зважаючи на війну в Україні, кількість біженців з України тільки зростає. Тому наша розвідка є внеском до дискусії щодо цієї критично важливої теми.

Однак тема формування української міграційної політики щодо власного населення потребує окремого огляду. Вочевидь, так політика повинна формуватися на основі результатів досліджень.

Було проведено критичний огляд вибіркової літератури про біженців з України до країн ЄС, що ґрунтується на теоріях типу «push-pull», які на погляд авторів не є релевантними для такого феномену.

Окремо було приділено увагу методологічному концепту міграційних прагнень та здібностей, який є релевантним для пояснення міграційних процесів з України до країн Європи, включаючи трудову міграцію та вимушену міграцію.

На прикладі Польщі показано, що міграційна політика цієї країни та Європи загалом щодо українських біженців має певні недоліки, зокрема відсутність належних програм інтеграції, мовний бар'єр,

проблеми з працевлаштуванням за фахом. Це призводить до «розтрати мізків» серед висококваліфікованих українських мігрантів.

У дослідженні підкреслюється вплив міграційної політики та міграційного управління на міграційні прагнення та здібності мігрантів. Саме така політика відповідала би нормативному уявленню про модерн та врегулювання його конфліктів. Зокрема підкреслюється, що управління міграційними процесами в країнах Європи не обмежується лише загальноєвропейською міграційною політикою, але і доповнюється окремими управлінськими рішеннями щодо мігрантів у контексті нових викликів на рівні окремих польських міст та громад.

Акцентовано увагу на гендерному аспекті міграційних процесів, оскільки внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну з'явилися передумови для появи в європейських країнах великої кількості вимушених мігранток з неповнолітніми дітьми. Це, своєю чергою, вплинуло на їх вибір стратегій інтеграції та на трансформацію гендерних ролей біженок.

Аналіз міграційних процесів у теоретичних рамках підходу можливостей та прагнень, який дозволяє враховувати як об'єктивні, так і суб'єктивні причини, має значний евристичний потенціал у контексті досліджень феномену біженства, спричиненого повномасштабним вторгненням Росії в Україну, а ширше – є внеском про дебати про дієздатну державу та її спроможність формулювати й втілювати ефективну політику модернізації, політику, одним із ключових завдань якої є врегулювання конфліктів, що гуртуються у контексті модерну.

Khomiak A., Fedorchenko-Kutuiev P., Kolomiets T. Ukrainian labor migrants and refugees in European countries: conflicting nature of migration policies in modern societies

This paper critically examines and evaluates theoretical approaches to the internal conflict phenomenon of migration in the context of modern dynamics.

The paper is devoted to the study of contemporary migration processes between Ukraine and European countries in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine. The authors analyze theoretical approaches to the study of migration. In particular, based on an analysis of the literature, it was shown that simplified concepts, such as the "push and pull" theory, are not relevant for studying the migration of Ukrainians in European countries. Instead, the authors emphasize the need to apply new models, in particular, the theory of "migration aspirations and capabilities." The article considers the conflicting ideological approaches to the formation of migration policies of European countries, in particular the concepts of multiculturalism and assimilation.

Particular attention is paid to the specifics of Poland's migration policy as one of the main recipient countries for Ukrainian migrants and refugees. The successes and gaps in Poland's integration strategies are analyzed, in particular the problem of "brain drain" of highly qualified workers from Ukraine. The need for a differentiated approach to different groups of migrants and the involvement of regional authorities in the development of migration policy is emphasized.

The paper also highlights the gender aspect of migration processes, focusing on the specific challenges faced by women refugees from Ukraine. Issues of adaptation, preservation of cultural identity and overcoming internal conflicts in the new environment are considered. The importance of taking into account the factor of having minor children and elderly relatives in the process of integrating women refugees is emphasized.

Overall, the article demonstrates a comprehensive approach to the study of migration processes, combining theoretical analysis, empirical data and gender studies. The authors attempt to expand the theoretical and methodological apparatus of migration research in the context of improving the understanding of the dynamics of modernity and its conflicts.

Key words: modernity, modernization, state, conflicts, refugees, EU migration policy, migration management, migration aspirations, migration capabilities, gender aspect of migration, conflicting migration policies, Ukrainian migrants, integration of migrants.

Література:

1. Fedorchenko-Kutuev P., Kiryukhin D. The Crisis of Democracy: Theoretical and Practical Issues In the Times of Systemic Anthagomism. Introduction. Ideology and Politics Journal. 2023. № 1(23). P. 148–171, p. 4–9.
2. Fedorchenko-Kutuev P., Pygolenko I., Khomiak A. Ukrainian State Between the Imperatives of Democracy and Post-War Modernization. Ideology and Politics Journal. 2023. № 1(23). P. 148–171.

3. Кутуєв (Федорченко-Кутуєв) П. Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології. Херсон : Гельветика, 2016. 320 с.
4. Obywatele Ukrainy w Polsce – raport / Urząd do Spraw Cudzoziemców. Warszawa, 2021. URL: <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport> (дата звернення: 10.05.2024).
5. Urbański M. Comparing Push and Pull Factors Affecting Migration. *Economies*. 2022. Vol. 10, № 1. P. 21.
6. Boswell Chr. Combining Economics and Sociology in Migration Theory. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2008. Vol. 34, № 4. P. 549–566.
7. Кравченко І. С. Ринок праці Польщі та України під впливом нової міграційної хвилі. Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. 2022. Вип. 2(45). С. 135–146.
8. Abdelaaty L., Steele L. G. Explaining Attitudes Toward Refugees and Immigrants in Europe. *Political Studies*. 2022. Vol. 70, № 1. P. 110–130. DOI: <https://doi.org/10.1177/0032321720950217>
9. Лібанова Є. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Демографія та соціальна економіка. 2022. № 2(48). С. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
10. Jurić T. Big (Crisis) Data in Refugee and Migration Studies – Case Study of Ukrainian Refugees. *Comparative Southeast European Studies*. 2022. Vol. 70, № 3. P. 540–553. DOI: <https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0048>
11. Scholten P. Research-Policy Relations and Migration Studies. IMISCOE Research Series. 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-76861-8_16
12. Maude U. Determinants of Migration in Receiving and Sending Countries Perspectives. *European Journal of Migration, Diaspora and Remittances*. 2018. Vol. 18, № 3. P. 170–191.
13. de Haas H. The Determinants of International Migration. IMI Working Paper Series. Oxford : International Migration Institute, University of Oxford, 2011.
14. Revisiting aspiration and ability in international migration / J. Carling, K. Schewel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2018. Vol. 44, № 6. P. 945–963. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384146>
15. Migration aspirations and migration cultures: A case study of Ukrainian migration towards the European Union / C. Van Mol et al. *Population, Space and Place*. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1002/psp.2131>
16. Brzozowska A. 'All is not yet lost here.' the role of aspirations and capabilities in migration projects of Ukrainian migrants in Poland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2157804>
17. Хом'як А. Інтеграція мігрантів у європейські суспільства: інтеграційна політика та громадська думка. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 3(43). С. 139–146.
18. Carling J. Migration in the age of Involuntary Immobility: Theoretical Reflections and Cape Verdean Experiences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2002. Vol. 28, № 1. P. 5–42. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691830120103912>
19. Atkins J. "Strangers in their own Country": Epideictic Rhetoric and Communal Definition in Enoch Powell's 'Rivers of Blood' Speech. *The Political Quarterly*. 2018. Vol. 8, № 3. P. 362–369.
20. De Haas H., Natter K., Vezzoli S. Growing Restrictiveness or Changing Selection? The Nature and Evolution of Migration Policies. *International Migration Review*. 2018. Vol. 52, № 2. P. 324–367.
21. Gromadzki J., Lewandowski P. Refugees from Ukraine on the Polish labour market. *Social Insurance. Theory and Practice*. 2022. № 155(4). P. 29–40. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.2353>
22. Duszczyk M., Górny A., Kaczmarczyk P., Kubisiak A. War refugees from Ukraine in Poland – one year after the Russian aggression. Socioeconomic consequences and challenges. *Regional Science Policy & Practice*. 2023. Vol. 15, № 1. P. 181–199. DOI: <https://doi.org/10.1111/rsp3.12642>
23. Ukraińcy coraz chętniej zakładają firmy w Polsce. *Rzeczpospolita*. URL: <https://www.rp.pl/biznes/art39740191-ukraincy-coraz-chetniej-zakladaja-firmy-w-polsce> (дата звернення: 10.05.2024).
24. Kubiciel-Lodzińska S., Solga B. The Challenges of Integrating Ukrainian Economic Migrants and Refugees in Poland. *Intereconomics*. 2023. № 58(6). P. 326–332.
25. Szpak A. How to deal with migrants and the State's backlash – Polish cities' experience. *European Planning Studies*. 2019. Vol. 27, № 6. P. 1135–1155.
26. Kubiciel-Lodzińska S. et al. Escaping brain waste. Work experience and qualifications of highly skilled Ukrainians in Poland. *Organization and Management*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.29119/1641-3466.2023.170.16>.
27. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? / Центр соціальних та економічних досліджень. Київ, 2023. 21 березня. URL: <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/> (дата звернення: 30.03.2023).
28. Selected stories from the Atlas of Migration: Eastern Partnership / European Commission. URL: https://migration-demography-tools.jrc.ec.europa.eu/atlas-migration/AoM_stories/AoM_SOL?selection=EU27_2020#SOL_01 (дата звернення: 10.05.2024).

29. Lavreniuk V. et al. Government response on russian war in Ukraine: Relocating business. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21, № 4. P. 556–576. DOI: [https://doi.org/10.21511/ppm.21\(4\).2023.42](https://doi.org/10.21511/ppm.21(4).2023.42)
30. Waters M., Jimenez T. Assessing immigrant assimilation: New empirical and theoretical challenges. *Annual Review of Sociology*. 2005. Vol. 31. P. 105–125.
31. Andrews J. et al. Feminized forced migration: Ukrainian war refugees. *Women's Studies International Forum*. 2023. Vol. 99. P. 102756.
32. Leffel L. France's assimilation challenge. *Time*. 2016. 11 April. URL: <https://time.com/4119946/frances-assimilation-challenge/> (дата звернення: 10.05.2024).
33. Hollifield J., Martin P., Orrenius P. The French government revives assimilation policy. *Migration Policy Institute*. 2014. 24 June. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/french-government-revives-assimilation-policy> (дата звернення: 10.05.2024).

References:

1. Fedorchenko-Kutuev, Pavlo & Kiryukhin, Denys The Crisis of Democracy: Theoretical and Practical Issues In the Times of Systemic Anthagomism. Introduction. *Ideology and Politics Journal*. 2023. 1(23). P. 148-171, p. 4–9.
2. Fedorchenko-Kutuev, P., Pygolenko, I., Khomiak, A. Ukrainian State Between the Imperatives of Democracy and Post-War Modernization. *Ideology and Politics Journal*. 2023. 1(23). p. 148–171.
3. Kutuyev (Fedorchenko-Kutuyev), Pavlo (2016). *Transformatsiyi modernu: instytutsiyi, ideyi, ideolohiyi* [Transformations of Modernity: Institutions, Ideas, Ideologies]. Kherson: Hel'vetyka.
4. Urząd do Spraw Cudzoziemców (2021) *Obywatele Ukrainy w Polsce – raport*. <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport>
5. Urbański M. Comparing Push and Pull Factors Affecting Migration. *Economies*. 2022; 10(1):21.
6. Boswell Chr. (2008) Combining Economics and Sociology in Migration Theory, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34:4, 549-566
7. Kravchenko I.S (2022). Rynok pratsi Pol'shchi ta Ukrayiny pid vplyvom novoyi mihratsynoyi khvyli. *Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky. Zbirnyk naukovykh prats'*, 2(45), 135-146
8. Abdelaaty, L., & Steele, L. G. (2022). Explaining Attitudes Toward Refugees and Immigrants in Europe. *Political Studies*, 70(1), 110-130. <https://doi.org/10.1177/0032321720950217>
9. Libanova, Ye. M., Poznyak, O. V., & Tsymbal, O. I. (2022). *Masshtaby ta naslidky vymushenoyi mihratsiyi naselennya Ukrayiny vnaslidok zbroynoyi ahresiyi Rosiys'koyi Federatsiyi*. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika* [The scale and consequences of forced migration of the population of Ukraine due to armed aggression of the Russian Federation] – *Demography and Social Economy*, 2(48), 37–57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
10. Jurić, T. (2022). Big (Crisis) Data in Refugee and Migration Studies – Case Study of Ukrainian Refugees. *Comparative Southeast European Studies*, 70(3), 540-553. <https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0048>
11. Scholten, P. (2018). *Research-Policy Relations and Migration Studies*. IMISCOE Research Series. https://doi.org/10.1007/978-3-319-76861-8_16
12. Maude U. (2018). Determinants of Migration in Receiving and Sending Countries Perspectives. *European Journal Of Migration, Diaspora and Remittances*, 18(3), 170–191.
13. de Haas H. (2011). *The Determinants of International Migration*. IMI Working Paper Series. Oxford, UK: International Migration Institute, University of Oxford.
14. de Haas, H. (2021). A theory of migration: The aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9(8). <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
15. Carling, J., and K. Schewel. 2018. "Revisiting Aspiration and Ability in International Migration." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44 (6): 945–963. doi:10.1080/1369183X.2017.1384146
16. Van Mol, C., E. Snel, K. Hemmrechts, and C. Timmerman. 2018. "Migration Aspirations and Migration Cultures: A Case Study of Ukrainian Migration Towards the European Union." *Population, Space and Place*, doi:10.1002/psp.2131
17. Brzozowska, A. (2022). 'All is not yet lost here.' the role of aspirations and capabilities in migration projects of Ukrainian migrants in Poland. *Journal of Ethnic and Migration Studies* (Published online: 14 Dec 2022). <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2157804>
18. Khomiak A. (2019). *Intehratsiya mihrantiv u yevropeys'ki suspil'stva: intehratsiyina polityka ta hromads'ka dumka* [Integration of migrants into European societies: integration policy and public opinion]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*, 3 (43), 139-146.
19. Carling, J. 2002. "Migration in the age of Involuntary Immobility: Theoretical Reflections and Cape Verdean Experiences." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (1): 5–42. doi: 10.1080/13691830120103912

20. Atkins, J.(2018). "Strangers in their own Country":EpideicticRhetoric and Communal Definition in EnochPowell's'Rivers of Blood'Speech. The Political Quarterly 8(3), 362–369.
21. de Haas, H., Natter, K., & Vezzoli, S. (2018). Growing Restrictiveness or Changing Selection? The Nature and Evolution of Migration Policies1. International Migration Review, 52(2), 324–367.
22. Gromadzki, J., & Lewandowski, P. (2022). Refugees from Ukraine on the Polish labour market. Social Insurance. Theory and Practice, 155(4), 29–40. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.2353>.
23. Duszczyk, M., Górny, A., Kaczmarczyk, P., & Kubisiak, A. (2023). War refugees from Ukraine in Poland – one year after the Russian aggression. Socioeconomic consequences and challenges. Regional Science Policy & Practice, 15(1), 181–199. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12642>
24. Kubiciel-Lodzińska, S., & Solga, B. (2023). The Challenges of Integrating Ukrainian Economic Migrants and Refugees in Poland. Intereconomics, 58(6), 326–332.
25. Agnieszka Szpak (2019) How to deal with migrants and the State's backlash – Polish cities' experience, European Planning Studies, 27:6,
26. Kubiciel-Lodzińska, Sabina & Maj, Jolanta & Widera, Katarzyna & Bebenek, Piotr & Ruszczak, Bogdan & Sokołowska, Marta. (2023). Escaping brain waste. Work experience and qualifications of highly skilled Ukrainians in Poland. Organization and Management. 2023. 10.29119/1641-3466.2023.170.16.
27. CES. (2023). Bizhentsi z Ukrayiny: khto vony, skil'ky yikh ta yak yikh povernuty? [Refugees from Ukraine: who are they, how many are there, and how to return them?] CES, 21 bereznaya, <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/> (data zvernennya: 30 bereznaya 2023).European Commission. (2023).
28. Selected stories from the Atlas of Migration: Eastern Partnership. Retrieved from https://migration-demography-tools.jrc.ec.europa.eu/atlas-migration/AoM_stories/AoM_SOL?selection=EU27_2020#SOL_01
29. Vladyslav Lavreniuk, Yevheniia Polishchuk, Anna Kornyliuk, Vladyslav Horbov and Alla Ivashchenko (2023). Government response on russian war in Ukraine: Relocating business. Problems and Perspectives in Management, 21(4), 556-576. doi:10.21511/ppm.21(4).2023.42
30. Waters M., and Jimenez T. (2005). Assessing immigrant assimilation: New empirical and theoretical challenges. Annual Review of Sociology 31: 105–125.
31. Andrews, J., Isański, J., Nowak, M., Sereda, V., Vacroux, A., & Vakhitova, H. (2023). Feminized forced migration: Ukrainian war refugees. Women's Studies International Forum, 99, 102756.
32. Leffel, L. (2016, April 11). France's assimilation challenge. Time. <https://time.com/4119946/frances-assimilation-challenge/>
33. Hollifield, J., Martin, P., & Orrenius, P. (2014, June 24). The French government revives assimilation policy. Migration Policy Institute.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2024

Стаття рекомендована до друку 15.05.2024